

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПРИВАТНА УСТАНОВА
«ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
«МІЖНАРОДНИЙ ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ
ІНСТИТУТ «БЕЙТ-ХАНА»

Кафедра природничо-наукової підготовки

«Етноконфліктологія»
(назва навчальної дисципліни)

**РОБОЧА ПРОГРАМА
навчальної дисципліни**

підготовки

бакалаврів
(назва рівня вищої освіти)

галузі знань

05 Соціальні та поведінкові науки
(шифр і назва галузі знань)

спеціальності

053 Психологія
(код і найменування спеціальності)

Робоча програма навчальної дисципліни «Етноконфліктологія» спеціальності 053 Психологія освітньо-професійної програми магістрів для здобувачів вищої освіти 4 курсу.

Розробник:

Первий Віктор Станіславович, доктор медичних наук, викладач кафедри природничо-наукової підготовки

(вказати ПІБ авторів, їхні посади, наукові ступені та вчені звання)

Робоча програма розглянута та затверджена на засіданні кафедри природничо-наукової підготовки

Протокол від «29» серпня 2022 року № 01

Зав. кафедри

(підпис)

к. псих. н. А. О. Теплицька
(прізвище та ініціали)

Робочу програму погоджено з гарантом освітньої програми «30» серпня 2022 року

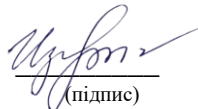
Гарант освітньої програми

(підпис)

к. псих. н. М. М. Ярошко
(прізвище та ініціали)

Робоча програма перевірена навчально-методичним відділом «31» серпня 2022 року

Завідувач навчально-методичного відділу

(підпис)

І. В. Зеркаль
(прізвище та ініціали)

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Характеристика дисциплін за формами навчання	
	Денна	Заочна
Статус дисципліни (обов'язкова чи вибіркова)	вибіркова	вибіркова
Мова викладання	українська	українська
Передумови вивчення навчальної дисципліни (які дисципліни мають передувати вивченню)	ОДФ 2. 02 Загальна психологія з практикумом ОДФ 2. 21 Психологія конфлікту	ОДФ 2. 02 Загальна психологія з практикумом ОДФ 2. 21 Психологія конфлікту
Курс	3	3
Семестр	6	9
Загальний обсяг годин / кредитів	120 год. / 4 кредити	120 год. / 4 кредити
Кількість змістовних модулів	2	2
Годин на аудиторне вивчення	40	12
Годин на самостійне вивчення	80	108
Форма підсумкового контролю	екзамен	екзамен

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни «Етноконфліктологія» є вивчення і систематизація досягнень вітчизняних і зарубіжних досліджень у галузі етноконфліктології; формування світоглядних компетенцій крос-культурального психолога, які є пріоритетними в системі соціально-психологічної допомоги особам з порушеннями комунікацій в соціально-культуральній сфері, що відповідають сучасним гуманістичним тенденціям і державній політиці Української держави.

Основними **завданнями** навчальної дисципліни «Етноконфліктологія» є:

- ознайомлення здобувачів другого магістерського рівня з історичними етапами становлення психології міжкультурної комунікації;
- оволодіти основними категоріями та поняттями психології міжкультурної комунікації;
- вивчення фундаментальних понять проявів взаємовідносин представників різних культурних спільнот;
- узагальнення основних міжкультурних дисфункцій;
- розгляд уявлень про міжкультурні стосунки;
- сприяти вирішенню питань побудови та організації міжособистісної взаємодії в різних культурних спільнотах;
- ознайомлення з особливостями комунікацій осіб різних культурних спільнот.

3. Компетентності та заплановані результати навчання

Дисципліна «Етноконфліктологія» забезпечує набуття здобувачами освіти ряду **компетентностей**.

Компетентності, що формуються:

Інтегральна компетентність ІК

Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у сфері психології, що передбачають застосування основних психологічних теорій та методів та характеризуються комплексністю і невизначеністю умов.

Загальні компетентності (ЗК)

ЗК1. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК2. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК6. Здатність приймати обґрунтовані рішення.

ЗК7. Здатність генерувати нові ідеї (креативність).

ЗК8. Навички міжособистісної взаємодії.

ЗК9. Здатність працювати в команді.

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності СК

СК1. Здатність оперувати категоріально-понятійним апаратом психології

СК3. Здатність до розуміння природи поведінки, діяльності та вчинків.

СК8. Здатність організовувати та надавати психологічну допомогу (індивідуально та групову).

СК10. Здатність дотримуватися норм професійної етики.

СК12. Здатність до реалізації психологічної діяльності в етнічному середовищі.

Програмні результати навчання:

ПР 1. Аналізувати та пояснювати психічні явища, ідентифікувати психологічні проблеми та пропонувати шляхи їх розв'язання

ПР 2. Розуміти закономірності та особливості розвитку і функціонування психічних явищ в контексті професійних завдань

ПР 9. Пропонувати власні способи вирішення психологічних задач і проблем у процесі професійної діяльності, приймати та аргументувати власні рішення щодо їх розв'язання

ПР11. Складати та реалізовувати план консультативного процесу з урахуванням специфіки запиту та індивідуальних особливостей клієнта, забезпечувати ефективність власних дій.

ПР12. Складати та реалізовувати програму психопрофілактичних та просвітницьких дій, заходів психологічної допомоги у формі лекцій, бесід, круглих столів, ігор, тренінгів, тощо, відповідно до вимог замовника.

ПР16. Знати, розуміти та дотримуватися етичних принципів професійної діяльності психолога.

ПР 19 Здійснювати психологічну діяльність, зокрема під час вирішення конфліктів, психологічному консультуванні та психотерапевтичній роботі із представниками певного етносу.

У результаті вивчення дисципліни «Етноконфліктологія» студенти повинні **знати:**

- основні концептуальні підходи в етноконфліктології;
- основні сучасні теорії етноконфлікту;
- сутність і складові етноконфлікту;
- типологію етноконфлікту;
- причини виникнення і розвитку етноконфлікту;
- особливості етноконфлікту у різних сферах соціального життя.

Уміти:

- аналізувати етноконфлікт з позицій сучасної конфліктології;
- мати навички запобігання етноконфліктам і конструктивного їх розв'язання в основних сферах життєдіяльності людини.

4. Зміст програми навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1.

Загальні питання етнічної та кроскультуральної психології.

Тема 1. Методологія і методика дослідження конфліктів.

Методологічні та організаційно-методичні основи дослідження конфліктів. Етапи аналізу конфлікту. Методи дослідження конфліктів. Експеримент. Методи вивчення конфліктності особистості.

Література [2, 4-6, 9, 12, 13, 17]

Тема 2. Основні технології вирішення конфліктів.

Технології вирішення і врегулювання конфліктів. Базові основи консенсусу. Юридичні способи врегулювання конфліктів.

Література [2, , 9, 12, 13, 16]

Тема 3. Етнонаціональний конфлікт і його специфіка.

Етноконфліктологія як наука. Поняття етносу і нації. Структура і зміст етнонаціональних конфліктів. Боротьба за ресурси, власність і екологію. Прагнення до зміни статусу місцевих еліт. Зміна системи розподілу праці. Динаміка і типологія етнонаціональних конфліктів. Форми перебігу і способи врегулювання етнонаціональних конфліктів. Правові основи попередження і вирішення етнонаціональних конфліктів в Україні.

Література [2, 4-6, 9, 15]

Тема 4. Релігійні конфлікти й основні шляхи їх вирішення.

Конфліктологія релігії в умовах глобалізації суспільств. Міжконфесійні відносини та релігія як джерело конфлікту. Зміст, причини і структура релігійних конфліктів. Типологія релігійних конфліктів і шляхи їх врегулювання.

Література [1, 4-6]

Тема 5. Політичний конфлікт.

Суть і зміст політичного конфлікту. Типологія конфліктів у сфері політики. Протестні форми політичного конфлікту. Сучасні технології запобігання і вирішення політичних конфліктів.

Література [12- 17]

Змістовий модуль 2.

Прикладні аспекти етнічної та кроскультуральної психології.

Тема 6. Етнополітичний конфлікт і етнополітична мобілізація.

Особливості виникнення, типологізація та динаміка етнополітичного конфлікту. Етнополітична мобілізація. Етапи етнополітичної мобілізації. "Зовнішні ресурси" етнополітичної мобілізації.

Література [4-7]

Тема 7. Виникнення та шляхи врегулювання етнічних конфліктів.

Теорії виникнення етнічних конфліктів. Види і стадії етнічних конфліктів. Чинники та шляхи врегулювання етнічних конфліктів.

Література [1, 11,12, 13- 17]

Тема 8. Націоналізм - поліваріантний і амбівалентний феномен.

Виникнення та динаміка націоналізму. Прояви націоналізму. Шляхи ліквідації націоналістичних тенденцій.

Література [1,5,8]

Тема 9. Мінливість історичних форм націоналізму: основні етапи еволюції.

Ліберальний націоналізм. Лінгвістичний націоналізм. Етнічний націоналізм. Інтегруючий націоналізм. Роз'єднуючий націоналізм. Агресивний націоналізм. Сучасний націоналізм.

Література [3,6,9]

Тема 10. Принцип самовизначення і захист прав національних меншин: теоретичні дискусії і практичні проблеми.

Принцип самовизначення національних меншин. Проблема захисту прав національних меншин. Проблеми етнофедералізма.

Література [4-8]

**Підсумковий модульний контроль
Екзамен**

5. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин												Форма контролю
	Денна форма						у тому числі						
	Усього						Усього						
		л	п	лаб	С	ср		л	п	лаб	С	ср	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
Змістовий модуль 1. Загальна характеристика психологічного консультування													
Змістовий модуль 1. Загальні питання етноконфліктології													
1. Методологія і методика дослідження конфліктів	11	2	2			7						10	У, ПК
2. Основні технології вирішення конфліктів	11	2	2			7			3			10	У, ПК
3. Етнонаціональний конфлікт і його специфіка	11	2	2			7		3				10	К
4. Релігійні конфлікти й основні шляхи їх вирішення	14	2	2			8						10	У
5. Політичний конфлікт	14	3	3			8						14	
Разом	59	11	11			37	60	3	3			54	
Змістовий модуль 2 Види психологічного консультування													
6. Етнополітичний конфлікт і етнополітична мобілізація	9	2	2			5						10	К
7. Виникнення та шляхи врегулювання етнічних конфліктів	7	2				5						10	
8. Націоналізм - поліваріантний і амбівалентний феномен	9	2	2			5						10	
9. Мінливість історичних форм націоналізму: основні етапи еволюції	9	2	2			5		3				10	К
10. Принцип самовизначення і захист прав національних меншин: теоретичні дискусії і практичні проблеми	10	3	2			5			3			10	У, ПК
11. Етнопсихологічні аспекти націоналізму	7		2			5						2	У, ПК
12. Етнопсихологічні аспекти антисемітизму	10		2			8						2	

Разом	61	11	12		38	60	3	3		54
Усього годин	120	22	23		75	120	6	6		108

Форми контролю: усне опитування – У
 контрольні роботи – КР
 перевірка конспектів – ПК
 тестування – Т
 колоквиум – К

6. Теми лекцій

№№ п/п	Тема	Кількість годин денне/заочне
Змістовий модуль 1. Загальні питання етноконфліктології.		
1.	Методологія і методика дослідження конфліктів	2/-
2.	Основні технології вирішення конфліктів	2/-
3.	Етнонаціональний конфлікт і його специфіка	2/3
4.	Релігійні конфлікти й основні шляхи їх вирішення	2/-
5.	Політичний конфлікт	3/-
Змістовий модуль 2. Прикладні аспекти етноконфліктології.		
6.	Етнополітичний конфлікт і етнополітична мобілізація	2/-
7.	Виникнення та шляхи врегулювання етнічних конфліктів	2/-
8.	Націоналізм - поліваріантний і амбівалентний феномен	2/-
9.	Мінливість історичних форм націоналізму: основні етапи еволюції	2/-
10.	Принцип самовизначення і захист прав національних меншин: теоретичні дискусії і практичні проблеми	3/3
Разом		22/6

7. Теми практичних занять

№№ п/п	Тема	Кількість годин денне/заочне	Максим. кіль-ть балів
1.	Основні види етнічних конфліктів	2 / -	3
2.	Етнічні конфлікти: стадії їх розвитку і можливі способи врегулювання	2 / 2	3
3.	Етнокультурна мотивація «вибуху» етнічності в світі	2 / -	3
4.	Етнічна стереотипізація	2 / -	3
5.	Міжнаціональні відносини і конфлікти на пострадянському просторі	3 / 2	3
6.	Культурні, ментальні та соціально-психологічні передумови використання інтегрального способу розв'язання етнонаціональних конфліктів	2 / -	3
7.	Етнопсихологічні аспекти націоналізму	2 / -	3
8.	Етнопсихологічні аспекти антисемітизму	2 / -	3
9.	Мультикультуралізм і криза національної ідентичності	2 / 2	3
10.	Етноцентризм і толерантність в національно-етнічних відносинах	2 /	3
Разом		23 / 6	30

8. Самостійна робота

№№ п/п	Тема	Кількість годин денне/заочне	Максим. кіль-ть балів
1.	Основні тенденції та напрямки розвитку сучасної етноконфліктології	7/10	
2.	Відродження етнічності як одна з рис сучасного розвитку	7/10	2

	людства		
3.	Механізми психологічного захисту етносу	7/10	2
4.	Суперечливість етнічних процесів в сучасному світі	8/10	2
5.	Динаміка і типологія етнічних конфліктів	8/14	2
6.	Форми, способи та основні моделі врегулювання етнічних конфліктів	5/10	2
7.	Етнопсихологічні аспекти націоналізму	5/10	
8.	Етнопсихологічні аспекти антисемітизму	5/10	2
9.	Глобалізація, збереження демократії і майбутнє національної держави	5/10	2
10.	Етноцентризм і толерантність в національно-етнічних відносинах	5/10	2
11.	Мінливість історичних форм націоналізму: основні етапи еволюції	5/2	2
12.	Принцип самовизначення і захист прав національних меншин: теоретичні дискусії і практичні проблеми	8/2	2
Разом		38/54	20

9. Індивідуальні навчально-дослідні та науково-дослідні завдання.

Передбачається вивчення додаткових питань для самостійного опрацювання, які не входять до плану аудиторних занять і забезпечують поглиблене вивчення студентами тем в процесі підготовки до практичних занять.

1. Основні тенденції та напрямки розвитку сучасної етноконфліктології.
2. Основні прояви «вибуху етнічності» на пострадянському просторі.
3. Етнічні експектації і нормативна поведінка.
4. Етнічні чинники розвитку особистості.
5. Проблеми патріотичного і інтернаціонального виховання.
6. Динаміка етнічних конфліктів.
7. Стратегії і методи врегулювання етнічних конфліктів.
8. Особливості консультування представників ЗМІ за способами подачі інформації та особливостям висвітлення етнічних конфліктів.
9. Профілактика етнічних конфліктів.
10. Етнокультурна адаптація в іншокультурному середовищі.
11. Роль міжнародного права і організацій у врегулюванні етнічних конфліктів.
12. Специфіка етносоціальних процесів в розвинених, постколоніальних і постсоціалістичних державах.
13. Етнопсихологічні аспекти антисемітизму.
14. Етнопсихологічні аспекти націоналізму.
15. Принцип самовизначення і захист прав національних меншин.

10. Методи навчання

У процесі викладання дисципліни застосовуються різні методи навчання:

- ✓ за домінуючими засобами навчання: вербальні, наочні;
- ✓ в залежності від основних дидактичних завдань: отримання нових знань, формування вмій та навичок, перевірки й оцінки знань, а також
- ✓ усне обговорення питань теми із залученням більшої частини студентів групи;
- ✓ бліц-опитування;
- ✓ дискусії з проблемних ситуацій;
- ✓ реферативні виступи;

- ✓ тестування в письмовій формі;
- ✓ виконання письмових завдань тощо.

Результат самостійної позааудиторної роботи студента відтворюється у формі представлення стендових доповідей або захисту реферативних робіт.

Оцінка успішності студента з дисципліни є рейтинговою і виставляється за багатобальною шкалою.

Кількість балів за дисципліну розглядається як сумарний бал, що включає поточну успішність, додаткові бали за виконання індивідуальної роботи.

Методи навчання відповідно до програмних результатів:

ПРН 1 – лекція, навчальна дискусія, інструктаж тощо.

ПРН 2 – лекція, проблемне навчання, робота в малих групах, імітація.

ПРН 9 – навчальна дискусія; робота в малих групах, «займи позицію», есе, «коло ідей».

ПРН 11 - рольова гра, імітація, навчальна дискусія; презентація, «займи позицію, «мозковий штурм», «метод Прес»;

ПРН 12 – лекція, проблемне навчання, робота в малих групах; демонстрація, презентація, «ток-шоу», «навчаючись-учусь», дерево рішень, асоціативний куш.

ПРН 16 трьохчастний щоденник, есе.

ПРН 19 – моделювання; «коло ідей», дискусія; проблемний виклад; дослідницький метод, дерево рішень, асоціативний куш,

11. Методи контролю

Усний, письмовий, програмований контроль.

12. Критерії та порядок оцінювання результатів навчання

Формою підсумкового контролю успішності навчання з дисципліни є екзамен.

Екзамен з дисципліни «Етноконфліктологія» – це форма підсумкового контролю, що полягає в оцінці засвоєння студентами навчального матеріалу на підставі результатів поточного навчання відповідно програми з дисципліни, а також передбачає прийом екзамену під час сесії. На останньому навчальному занятті викладач навчальної групи оголошує суму балів студента за результатами поточного контролю і за виконання індивідуального завдання та повідомляє чи допущений студент до складання екзамену.

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання														Залік	Сума						
Змістовий модуль 1					Змістовий модуль 2											Інд. завд.	Разом				
T1	T2	T3	T4	KP1	T5	T6	T7	T8	T9	T10	T11	T12	KP2	10	60			40	100		
Поточний контроль																					
	2	2	2	4	2	2	2	2	2	2	2	2	4								
Контроль самостійної роботи																					
	2	2	2		2	2	2		2	2	2	2									

Шкала оцінювання: національна та ECTS:

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	відмінно
82-89	B	добре
74-81	C	
64-73	D	
60-63	E	задовільно
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ ЗНАНЬ І ВМІНЬ:

За національною шкалою	За 100-бальною шкалою	За шкалою ECTS
Відмінно	90 – 100	A

ставиться, якщо студент:

- ґрунтовно і повно відтворює вивчений матеріал;
- виявляє повне розуміння матеріалу, обґрунтовує свої думки, застосовує знання на практиці, наводить необхідні приклади не тільки за підручником, а й самостійно складені;
- викладає матеріал послідовно і правильно з точки зору норм літературної мови.
- вміє застосовувати його для вирішення конкретних професійних завдань

За національною шкалою	За 100 бальною шкалою	За шкалою ECTS
Добре	83 – 89	B
	75 - 82	C

ставиться, якщо студент дає відповідь, що задовольняє тим же вимогам, що й оцінка “5”, але допускає деякі помилки, які сам виправляє після зауваження викладача, та поодинокі недоліки в послідовності викладу матеріалу і мовленнєвому оформленні.

За національною шкалою	За 100 бальною шкалою	За шкалою ECTS
Задовільно	68 – 74	D
	60 - 67	E

ставиться, якщо студент виявляє знання і розуміння основних положень даної теми, але:

- відтворює матеріал не досить повно і допускає помилки у формулюванні правил;
- не вміє глибоко і переконливо обґрунтовувати свої думки і відчуває труднощі під час добору прикладів;
- відтворює матеріал непослідовно і допускає помилки в мовленнєвому оформленні.

За національною шкалою	За 100 бальною шкалою	За шкалою ECTS
Незадовільно з можливістю повторного складання	35 – 59	FX
Незадовільно з обов'язковим повторним вивченням	0 – 34	F

ставиться, якщо студент виявляє незнання більшої частини вивченого матеріалу відповідно розділу, допускає у формулюванні правил помилки, що спотворюють їх зміст, непослідовно і невпевнено викладає матеріал.

13. Методичне забезпечення

1. Конспект лекцій
2. Плани практичних занять
3. Завдання для самостійної роботи студентів
4. Питання та завдання для поточного контролю знань і вмінь студентів.

14. Рекомендована література

Основна:

1. Агеев В. С. Міжгрупова взаємодія. Соціально-психологічні проблеми / В. С. Агеев. – Х: Вид-во МУЗ, 2010. – 174 с.
2. Ващенко І. В. Конфліктологія та теорія переговорів : навчальний посібник. Київ : Знання, 2013. 407 с.
3. Гребенькова Г. В. Конфліктологія : навчальний посібник. Львів: Магнолія-2006, 2011. 229 с.
4. Гірник А. М. Основи конфліктології : навч. посіб. для студ. ВНЗ. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2010. 222 с.
5. Гуменюк Л. Й. Соціальна конфліктологія : підручник. Львів : держ. ун-т внутр. справ, 2015. 564 с.
6. Дуткевич Т. В. Психологія конфліктності студентів педагогічних спеціальностей : монографія. Київ : КНТ, 2021. 240 с.
7. Історія української культури : навч. посібник / За ред. О. Ю. Павлюкової. Київ, 2012.
8. Кебуладзе В. Переклад. Топос. Етнос. *Філософська думка*. 2010. № 3. с.22-31.
9. Крос-культурна психологія. Дослідження і застосування / Д.Беррі, А. Пуртінга, М. Сігал, П. Дасен. – Харків: Гуманітарний центр, 2007. – 541 с.
10. Лозова О. М. Картина й модель етнічного світу. Методологія психосемантичних досліджень етносу : монографія / за ред. О.М. Лозова. Київ: Слово, 2011 с. 25-39.
11. Павленко В. М. Етнопсихологія : підручник. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2019. 448 с.
12. Палій А. А. Культуральні відмінності та їх вияви. Диференціальна психологія : навчальний посібник / за ред. А. А. Палій. Київ : Академвидав, 2010. С. 405-409.
13. Пірен М. Етнопсихологія : підручник. Київ : Університет «Україна», 2011. 526 с.
14. Савицька О. В., Співак Л. М. Етнопсихологія : навч. посіб. Київ : Каравела, 2011. 261 с.
15. Савицька О. В. Курс етнопсихології у системі підготовки вчителя українознавства. *Практична психологія та соціальна робота*. 2002. №6. с. 64-65.

Допоміжна:

1. Андерсон Б. Уявлені спільноти: Міркування щодо походження і поширення націоналізму. Київ: Критика, 2001. 274 с.
2. Губко О. Психологія українського народу: наукове дослідження у 2 кн. Кн. 2: Психологічні особливості наших краян у міжчасі Трипілля — сучасна Україна (Олексій Губко). ТОВ “Видавництво друкарня Діло” 2013. 400 с.
3. Данилюк І. В. Етнічна психологія як галузь наукового знання: історико-теоретичний вимір : монографія. Київ : “САММІТ-КНИГА”, 2010. 432 с.
4. Етнопсихологія (у схемах і таблицях) : навчальний посібник/ Гомонюк О. М. та ін. Хмельницький : Видавництво НДПСУ, 2012. 232 с.
5. Жаворонкова Г. В. Управління конфліктами: текст лекцій : навч. посіб. Київ : Кондор, 2018. 170 с.
6. Павленко В. М., Таллін С. О. Етнопсихологія : навч. посіб. Київ, 2011. 344 с.
7. Психологія мас : навч. Посіб./ автор-упорядник Я. Є. Кальба. Тернопіль : навчальна книга - Богдан, 2012. 208 с.
8. Яхно Т. П., Куревіна І. О. Конфліктологія та теорія переговорів : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2018. 175 с.